

İKİNCİ CİHAN HARBİNDEN SONRA MİLLETLERARASI TEDİYE VASİTALARININ VE USULLARININ ÖNEMİ

Yazan : Prof. Dr. Mahmut KOLOĞLU

Tarihî tetkikler, milletlerarası ekonomik münasebetlerin insanların gruplaşmasıyla başladığını ve milletlerarası ticaretin grup mensupları arasındaki alış verişe takaddum ettiğini göstermektedir. Mesafelerin uzaklığına, mübadelenin güçlüklerine ve tehlikelerine rağmen gruplar arası mübadele gelişmiş ve grubun ekonomik, sosyal tekamülünü takip etmiştir.

Nadir, kıymetli ve cemiyetin yüksek sınıflarının lüks ihtiyaçlarını karşılayan malların mübadelesiyle başlayan ticaret, nakil vasıtalarında tahakuk ettirilen ilerlemeler, milletlerarası iş bölümü, nüfusun, medeniyet seviyesinin ve doyalısıyla ihtiyaçların artışı neticesinde milletlerin hayatı ihtiyaçlarını karşılayan, ekonomik faaliyetlerinin esasını teşkil eden maddeleri mevzuu için almıştır. Milletlerarası ticaret zamanımızda milletlerin ekonomik kudretleri, refahları ve hatta milletlerarası barış ve sükûnun devamı şartları olarak kabul edilmektedir. Milletlerarası ticaret yalnız bir bölgeyi bir sınıf halkı değil her derecesinde millet ekonomisini ve milletler ekonomisini alâkadar etmektedir.

Tabiat, nimetlerini dünya bölgelerine mütesaviyen tevzi etmemiştir; hiç bir memleket tabii ve insanî kaynaklarıyla kendine yeter durumda bulunmamaktadır. Tabii ve içtimai farklar insanları ve milletleri birbirine muhtaç kılmaktadır. Görülüyor ki milletlerarası münasebetler o milletlerin ferdleri arasındaki münasebetler gibi zaruridir. Milletler arası ticareti menetmek, tahdit etmek, tabii istikametlerinden ayırmak teşebbüsleri hiç bir zaman ve hiç bir yerde muvaffak olamamıştır. Milletlerarası ticaret zaruridir, kanun mahiyetini haizdir, tedbirler ve tahditler münasebetlerin devamına mani olamamakda belki muvakat bir zaman için istikametlerini değiştirmeye sevk etmektedir. Esasen tedbirler ve tahditlerde bu münasebetlerin zaruriliğini isbat eder.

Birinci cihan harbine gelinceye kadar milletlerarası ticaret normal

gelişmeler kaydetmiştir. Harp ve sebebiyet verdiği siyasi ve iktisadi değişiklikler milletlerarası münasebetleri azaltmış ve hatta durdurmuştur.

Milletlerarası münasebetleri bilhassa milletlerarası ticareti sarsan bu değişiklikleri tediye vasıtalarında ve usullerinde aramak lâzımdır. 19 uncu asırda nisbeten istikrar arzeden para sistemi harp dolayısıyla bozulmuş para altın esasından ayrılmış ve milletlerarası mübadele müteessir olmuştur. Milletlerarası münasebetlerin yeniden tanzimi tediye vasıta ve usullerinin ıslahına mütevakkıftı. Ticaret serbestisini temin edecek ticaret hacmini artıracak tediye usullerinin ve vasıtalarının ıslahı için evvelâ her memleket kendiliğinden daha sonra anlaşmalarla bir takım tedbirlere tevessül etti. Fakat bütün bu tedbirlerle milletlerarası ticaretin maruz bulunduğu tediye güçlüklerini yenmek mümkün olamadı. Altın para rejiminden kâğıt para rejimine geçiş, paraların tahvil kabiliyetinin kalkması, para değerinde mütemadi değişiklikler alacak ve borçların tesviyesini imkânsız kılıyordu. İthalâtın tahdidi, çeşitli takas usulleri para amelîyeleri ticaretin azalmasına sebebiyet veriyordu. Bilhassa para amelîyelerinin milletlerin sosyal ve ekonomik büyeleri üzerinde tesirleri hayli yıkıcı olmuştur. Milletlerarası ekonomik münasebetlerde görülen bu karışıklıklar ikinci ciha harbine kadar devam etmiştir. Harp esnasında, Birinci Cihan harbinin tecrübelerinden istifade edilerek, harp sonrası devrede milletlerin barışa kavuşmalarını temin için bir çok tedbirlere müracaat edilmiş ve bilhassa milletlerin ekonomik münasebetleri üzerinde durulmuş ve kararlar alınmıştır.

Milletlerarası ticaretin esasını iptidâî ve mamul maddelerin mübadelesi teşkil etmektedir. Büyük sanayiîni muhtaç olduğu çeşitli iptidâî maddelerin müsavi şartlar altında elde edilmesi ve mamul maddelere pazarlar temin edilmesi her memleketin üzerinde ehemmiyetle durduğu meselelerdir. Bu mes'elelerin halli memleketler arasında mütemadi ihtilâflara sebebiyet vermektedir. Bu ihtilâfları önlemek, milletlerarasında normal ve devamlı münasebetlerin tesisini sağlamak maksadıyla Amerika Birleşik Devletleriyle İngiltere tarafından tanzim ve ilân olunan Atlantik Beyannamesinde iptidâî madde ticaretinin tanzimi ve milletler arasında müsavi olarak tevzii hususunda hükümler kabul edilmiştir.

Yine İkinci Cihan harbi devam ederken Milletlerarası münasebetlerden doğan alacak ve borçların tesviye vasıtaları ve usullerinin tanzimi üzerinde durulmuş ve bir çok münakaşa ve müzakerelerden sonra 1944 tarihli Bretton Woods anlaşmaları aktolunmuş ve bu anlaşmalarla Milletlerarası Para Sandığı ve Milletlerarası İmâr ve Kalkınma Bankası kurulmuştur.

• Milletlerarası Para Sandığının gayesi Milletlerarası Ticareti geliştirmek, para işlerinde birlik sağlamak, kambiyo istikrarını temin etmek kambiyo tahditlerini kaldırmak ve aza memleketler tediye muvazenerini denkleştirmeğe yardım etmektir. Aza memleketler paraları üzerinde evvelce olduğu gibi istedikleri zaman ve istedikleri nisbette değişiklikler yapamayacaklardır. Sandık tediye muvazenelerini temin için aza memleketlere yardımda bulunacak ve anlaşma ile tesbit olunan şartlar dahilinde aza memleketlere yabancı memleketler paralarından temin edecek ve bu sayede kambiyo fiyatlarının hudutsuz olarak değişikliklerini ve neticelerini önleyecektir. Milletlerarası İmâr ve Kalkınma Bankası ise daha esaslı ekonomik tesislerin vücade getirilebilmesi için muayyen şartlar altında aza memleketlere ikrazatta bulunmak ve yahut ikrazat için kefil olmak suretiyle yardım temin etmek maksadiyle kurulmuştur.

Memleketimizin de azası bulunduğu bu milletler arası müesseseler faaliyete geçtikleri tarihten beri harp sonrası devrede aza memleketlerin açıklarını ve ihtiyaçlarını karşılayamamışlardır. İkinci Cihan Harbinin devamı sırasında Amerika Birleşik devletleri tarafından yapılan yardımlar kesilince Avrupa memleketleri müşkil duruma düşmüşlerdir. Tediye muvazeneleri açık veren Avrupa memleketlerinin ekonomik bakımdan kalkınamamaları bu memleketlerin, Amerika Birleşik Devletlerinin ve dolayısıyla dünyanın ekonomik nizamını tehlikeye koyuyordu. Kendilerine bir çok ümitler bağlanan bu beynenmilel müesseselerin ihtiyaçları karşılayamaması üzerine Milletlerarası işbirliğini sağlamak, ekonomik kalkınmayı sağlamak ve milletlerarası sermaye hareketlerini kolaylaştırmak maksadiyle Amerika Birleşik Devletleri doğrudan doğruya yardımda bulunmak mecburiyetini his etmiştir. Marşal Yardımı namıyla maruf olan teşkilâtlı ve bir plân dairesinde yapılan milyarlarca dolara baliğ olan bu muazzam yardım sayesinde bir çok memleketlerin tediye muvazenelerindeki açıklar kapatılmış ve kalkınmaları temin edilmiştir.

Marşal Yardımının da gayesi yardıma muhtaç memleketlerin harici yardımdan bir an evvel kurtulması için sanâî, zirâî istihsalın artırılması, paranın istikrarı, kambiyo rayicinin tesbiti, bütçenin tevziini, milletlerarası ticarete konulmuş olan tahditlerin kaldırılması ve milletlerarası işbirliğinin teminidir. Bu gayeler arasında Amerika Birleşik Devletlerinin bugün ve gelecek için siyasî ve ekonomik menfaatlarının da teminin mevcut olduğunu unutmamak lâzımdır.

Marşal Yardımı 30 Haziran 1952 yılına kadar devam edecektir. İki senelik tatbikat sırasında Amerika Birleşik Devletleri tarafından, ehemmiyetli miktarda para ve malzeme yardımı yapılmıştır. Bir kısım mem-

leketler, bilhassa ekonomik hayatı sağlam temellere istinat eden memleketler Marşal Yardımından istifade ederek kalkınmışlarsada ekonomik bünyeleri zaif ve geri memleketler bu yardımlardan esaslı bir surette istifade edememişlerdir. Yardım devresinin hitamından sonra vaziyetin daha vahim bir şekil alacağından endişe edilerek yardımın devamı sırasınca yeni bir milletlerarası müessesesinin vücade getirilmesine karar verilmiş ve yine milletlerarası ticareti geliştirmek, tahditleri kaldırmak, altın stokları azalmış memleketleri serbest ticarete alıştırmak maksadiyle Avrupa Tediye Birliği namı altında bir teşekkül ihdas edilmiştir.

Tediye Birliği ile milletlerarası ticarete tediye vasıta ve usullarının sebep olduğu güçlükler kaldırılacak ve milletlerarası mübadelenin genişlemesi temin edilecektir. Bu birliğin mekanizması şu suretle hülasa edilebilir:

Tediye Birliğine dahil memleketlerin paraları birbirine tahvil edilebilecektir. Bu suretle bir memlekettten olan alacaklar başka memleketlere olan borçların ödenmesinde kullanılacaktır. Her memleket başka memleketlere karşı bir tediye muvazenesi tanzim edecek ve memleketin başka memleketlerle olan alacak ve borç durumu meydana çıkacaktır. Aza memleketler arasında bakiye alacak ve borçların tesviyesi Tediye Birliğinin tavassutu ile yapılacaktır. Borçlu memleket borcunu Tediye Birliğinin açtığı kredi ile ve kısmen altınla ödeyecektir. Alacaklı memleketler de Tediye Birliğine ikrazatta bulunacaklardır. Birliğe dahil memleketlerin alabilecekleri kredi ve yapabilecekleri ikraz hadleri anlaşma ile tespit edilmiştir. Bakiyeler bu hadleri aşınca tediyeler altınla yapılacaktır. Tediye muvazeneleri evvelden beri açık bulunan aza memleketlere tediye birliğinde munzam kredi kabul edilmiş bulunmaktadır. Bu memleketler kabul olunan munzam kredi nisbetinde açık verebileceklerdir. Birliğin faaliyete geçebilmesi için icap eden sermaye Marşal yardımından ayrılmış ve tahsis edilmiştir. Tediye Birliğinin hesapları İsviçredeki milletlerarası Tediye Bankası tarafından tutulacak ve hesap parası 0,888 gram safi altın karşılığı Amerikan doları kabul edilmiştir.

Tediye Birliği Anlaşması ile kabul olunan listeye nazaran memleketimiz için tesbit olunan azami had 50 milyon dolardır. Bu miktara 25 milyon dolar munzam yardım da ilâve olunursa kota 75 milyona yükselecektir. Anlaşmaya nazaran Türkiye, Birlik nezdinde bu miktarı yüzde altmış yani 45 milyon dolarlık krediye malik bulunmaktadır. Bu had aşılmıca bakiye altın veya dolarla ödenecektir.

Avrupa İktisadî İş Birliğine dahil memleketler arasındaki muamele

ve münasebetlerden doğacak alacak ve borçların tesviyesinde Tediye Birliği tarafından gösterilen kolaylıklara mukabil aza memleketlerin serbest ticaret sistemine geçmeleri talep edilmektedir. Serbest ticaretten maksat her memleketin malını en uygun gördüğü şartlar altında istediği memlekete satması ve satılan malın bedeli ile istediği malı müsait bulunduğu piyasadan almasıdır.

Milletlerarası Ticareti maruz bulunduğu kayıttan kurtarmak için Birliğe dahil memleketlerin İthalatta yüzde 60 nisbetinde serbest kabul etmelerine ve bu nisbetin 1951 sonuna kadar yüzde yüz iblâğına karar verilmiştir. Bu suretle milletlerarası ticaret serbestiye kavuşacak, paraların tahvili imkân dahiline girecek ve özlenen ekonomik kalkınma ve refaha kavuşulacaktır.

Bir senelik tatbikat diğer Milletlerarası müesseseler gibi Tediye Birliğinin de gayelerine ulaşmaktan uzak olduğunu göstermiştir. Tediye Birliği Ekonomik bünyeleri ve kudretleri farklı, ekonomik siyasetleri tarihî sebeplerden dolayı başka başka olan memleketleri aynı muameleye tabi tutuyor ve böyle bir anlaşma ile memleketler arasında asırlar boyunca devam eden farkların kaldırılacağını tasavvur ediyordu. Marşal Yardımı, ve Tediye Birliği yukarıda da işaret olunduğu gibi bir kısım zengin ve harp dolayısıyla ekonomik faaliyetleri arzaya uğramış memleketlerin kalkınmalarına yardım etmiş isede ekonomik bakımdan geri kalmış zayıf memleketler ekonomisi üzerinde tesirleri az olmuştur. Uzun zamandanberi Ekonomik siyasetlerinde himayesi olan memleketlerde menfaatleri zıt zümreleri ve aynı zamanda millet ekonomisini tatmin edecek şekilde serbestiye gidilmesi beklenemez. Birinci Cihan harbinden sonra da yapılan teşebbüsler aynı akibete uğramışlardır. Kongre ve konferanslarda alınan kararlar daima millî menfaatler arasındaki zıtlıklar dolayısıyla tatbik edilememiştir.

Memleketlerin ekonomik kalkınmalarında harici yardımların şüphesiz ki büyük tesirleri vardır. Hele bu yardımlar kâfi miktarda olur ve muayyen plâna tevfiқан tatbik edilirse memleketin kalkınması temin edilir. Fakat asıl kalkınmanın Marşal Yardımı anlaşmalarında tasrih edildiği gibi her memleketin kendi faaliyetine ve gayretine bağlıdır. Tediye vasıta ve usulları milletlerarası ticarete mübadeleyi temin ederler, bir vasıta olmaktan ileri gidemezler. Asıl olan istihsalın artırılması ve ihracatın ithalatı karşılayabilecek bir seviyeye erişmesidir.

Tediye Birliğinin beklenen neticeyi verememesi üzerinde siyasî hadiselerin de tesiri olmuştur. Kore harbi, üçüncü cihan harbi ihtimalleri memleketleri milletlerarası anlaşmalara istinad eden ekonomik siyasete bağlanmaktan alıkoyduğunu da unutmamak lâzımdır.